

Introducere

Preambul¹

Secolul XX sau Secolul Extremelor, după expresia inspirată a istoricului britanic Eric Hobsbawm, deschis odată cu atentatul de la Sarajevo, reprezintă o autentică perioadă de apogeu a contraspionajului și spionajului, în împrejurările în care s-a dovedit a fi tot mai evidentă că preeminența militară pe frontul de luptă, în absența unei superiorități pe frontul secret, nu asigură și decizia finală².

În ciuda acestei considerații, hazardul caracteristic evoluției operațiilor de factură militară din perioada Primului Război Mondial, mai ales din punctul de vedere al pregătirii angrenării în astfel de acțiuni a trupelor române, nu a fost rezultatul imediat al superiorității informaționale a adversarilor țării noastre. În fapt, pentru România, dificultățile în plan strategic-militar au fost cauzate mai degrabă de o serie de resorturi interne decât de efectele acțiunilor și jocurilor intereselor Marilor Puteri din Europa și de cele izvorâte din deziderate ascunse ale statelor vecine cu care ne-am aflat în stare de război.

Astfel, cu toate că patriotismul și entuziasmul unei posibile întregiri naționale caracterizau majoritatea păturilor sociale, viciile societății românești, cicatrici ale influenței balcanice remanente, în care corupția generalizată, caracterele politice însuflețite doar de satisfacerea propriilor interese economice, absența posibilităților financiare dar și lipsa unei culturi contrainformative – încă

¹ Parte a conținutului acestui subcapitol a făcut obiectul articolului denumit *Serviciile de informații românești în Primul Război Mondial. Eșecul păstrării secretului*, articol publicat online de Revista Intelligence în data de 2 martie 2018, <http://intelligence.sri.ro/serviciile-de-informatii-romanesti-primul-razboi-mondial-esecul-pastrarii-secretului/>.

² C. Troncotă, *Atentatul de la Sarajevo și România, în Dosarele Istoriei*, an IV, nr. 6/1999, pag. 8.

needucate – refulau pretutindeni, ne-au lăsat descoperiți în fața adversarilor³.

Încă din perioada celei de a doua confruntări balcanice, limitările, cu precădere cele de ordin militar - raportate la pregătirea și dotarea cu tehnică militară, au devenit tot mai evidente, prilej pentru ca I.G. Duca să se confeseze în memoriile sale că numai norocul de a nu fi întâmpinat o puternică rezistență de natură militară în Bulgaria a protejat statul român de „surprize dureroase”⁴.

În realitate, pentru susținerea operațiunilor în cauză și prepararea trupelor, Parlamentul României a alocat tardiv, în iarna anilor 1912-1913, suma de doar 270 de milioane de lei, investiție care însă nu s-a dovedit a fi benefică în raport cu evoluția și rapiditatea evenimentelor ulterioare.⁵

Un alt viciu al societății românești care a parazitat buna pregătire, cu precădere pe frontul secret, a operațiunilor militare a constituit-o neglijența condamnabilă în ceea ce privește protejarea secretelor, inclusiv din partea unor membri ai armatei române. Aceștia, vrând să-și sporească aura și rolul în mecanismul decizional-statal, indiferent de mediul în care se găseau, favorizau scurgerea de informații. Același efect l-au avut practicile generalizate asimilate setei de înavușire, aspect de care au profitat profund serviciile de spionaj străine.

Ilustrativă este afirmația lui Nicolae Iorga, redată în articolul său „Cum ne luptăm cu spionii”⁶, publicat la 14 iunie 1915 la Craiova, în

³ I. Culcer, *Fapte și cugetări asupra campaniei din 1916 – în special asupra operațiunilor Armatei a I-a*, Tipografia ziarului Tribuna, Iași, 1919, pag. 15.

⁴ C. Troncotă, Nu suntem o țară în care se poate jena cineva, în *Dosarele Istoriei*, an III, nr. 3/1998, pag.19.

⁵ Ibidem.

⁶ Iată textul integral:

„Un călduros manifest datorat unor oameni politici cunoscuți denunță opiniei publice opera spionilor. O cunoaștem. Ei se pot vedea oriunde și oricând. Doar nu suntem o țară unde se poate jena cineva? Spionul, ca și orice alt profesionist, lucrează cu totul liber. Lucrează liber și fățiș. Tot așa de fățiș, ca oricine în România, dintre noi, romanii, are de îndeplinit și cea mai delicată operă în folosul patriei. Fățiș ca tratativele, fățiș ca - Doamne, iartă-mă! – conspirațiile. Desigur, prezența spionilor e o primejdie pentru țară când vin să cumpere pe cineva, iar când au cumpărat pe atâția, aici e durerea. Si aici vedem și leacul! Pentru spionii

Revista „Ramuri”, privind modul în care, pentru penetrarea mediilor de interes, structurile de *intelligence* străine au contat pe predispoziția generală către mită, întrucât „nu suntem o țară unde se poate jena cineva”⁷.

Demonstrative sunt, în acest sens, afirmațiile unui fost agent al spionajului habsburgic reținut în anul 1920. Acesta, cu origini la Sibiu, mărturisea că succesul misiunilor sale s-a fundamentat foarte mult pe „uzanța corupției”⁸ și pe „neglijențele condamnabile” larg răspândite printre români, premise ce i-au îngăduit să intre și să se deplaseze pe teritoriul României, respectiv să acționeze pentru culegerea de informații, chiar dacă nu deținea documente de evidență sau identitate. În fapt, succesul său informativ era favorizat de faptul că „discuții asupra chestiunilor cu caracter secret se iscau în tramvaie, trenuri, localuri publice, pe stradă, în familie și în fața oricui. Se strigau în gura mare, peste tot locul informații asupra armatei, armamentului, dotării și spionii care mișunau peste tot nu aveau nevoie să facă altceva decât să adune aceste informații, să le coordoneze și apoi să constate cu stupefacție că toate acestea sunt absolut exacte și complete”⁹. Amploarea acestor vicii ale societății românești din acea vreme îi permitea spionului să își recruteze, cum a fost cazul Bucureștilor, un adevărat evantai de surse umane cu care lucra în secret, o așa-zisă rețea de nădejde formată din politicieni și oameni de afaceri¹⁰, care îi furnizau date de valoare în economia securității statului.

care vreau să aflu tăcem. Pentru spionii care vreau să cumpere, Doamne, să-i refuzăm! Atunci, neavând nici o ocupație aici se vor duce aiurea. Astfel, dacă gonim pe aștia vin alții. Fiindcă, din nenorocire, îi cheamă pe aceia care nu se pot goni!”

⁷ C. Troncotă, *Nu suntem o țară ...*, pag. 20-21.

⁸ Spionul concluziona că „se poate corupe cu ușurință oricine, începând cu grănicerul de santinelă și terminând cu cel mai înalt funcționar al țării”.

⁹ Al. Iordache, *Serviciile de informații românești în Primul Război Mondial. Eșecul păstrării secretului*, <http://intelligence.sri.ro/serviciile-de-informatii-romanesti-primul-razboi-mondial-esecul-pastrarii-secretului/>.

¹⁰ Oamenii de afaceri români aveau un caracter îndoielnic, punându-se în egală măsură și la dispoziția reprezentanților și adepților Antantei și oferindu-le acestora, prin aceleași mijloace, informațiile de care aveau nevoie.

Au fost, totodată, situații în care agenții structurilor de *intelligence* străine au stabilit date de maximă însemnătate pentru statul român, fără a fi nevoiți să întrețină eforturi susținute. Spre exemplu, un spion al Puterilor Centrale, cu două săptămâni înainte de intrarea României în război, călătorind într-un compartiment de tren cu mai mulți ofițeri români, a intrat în posesia unei hărți cu zona de concentrare și înaintare a unor armate române, până în zona în care acestea urmau a fuziona, și, ulterior, a se deplasa către Budapesta, în contextul în care un ofițer român dintre cei prezenți le-a desenat pe harta poziționată pe peretele compartimentului (românii nu s-au jenat să discute astfel de probleme sensibile crezând că acela cu care împărțeau compartimentul este englez)¹¹.

Nu trebuie pierdut din vedere nici faptul că, în lipsa unei legislații care să cultive contraspionajul pe vreme de pace relativă, înflorea cazurile de trădare favorizate de primirea de beneficii materiale. Abia la debutul anului 1913 (în luna ianuarie), a fost promulgată de regele Carol I o legiuire privind spionajul în timp de pace, fiind definită ca infracțiune vehicularea - indiferent de formă - de informații cu privire la apărarea statului. Sunt stipulate totodată sancțiuni, totuși blânde, care vizau închisoarea de la unul la cinci ani sau amenzi cuprinse între 500 și 5.000 de lei. Pentru cei ce proveneau din păturile cu potențial financiar însemnat, din rândul cărora se recrutau politicienii și personalul diplomatic – fiind în contact cu date secrete de această natură, cuantumul amenzilor nu putea constitui cu adevărat o amenințare la adresa propriei bunăstări, context ce a favorizat și dese dezertări la inamic¹².

Aceleași auspicii caracterizau și serviciile de informații, vulnerabilitățile și lipsurile fiind conștientizate chiar înainte de începerea Primului Război Mondial. Astfel, într-o dare de seamă, întocmită la data de 23 august 1911, era deplânsă organizarea precară, departe de natura misiunilor încredințate, a Serviciul de Informații aferent Statul Major al armatei române. În același document se

¹¹ C. Troncotă, *România și frontul secret 1859-1945*, Editura Elion, București, 2008, pag. 47.

¹² Idem, *Nu suntem o țară...*, pag. 20.

avertiza, totodată, cu privire la probabilitatea redusă a acestui serviciu de a culege date particulare, secrete, referitoare la structurarea militară a „megieșilor”, sau de a ține sub supraveghere suspectii de spionaj, în vederea stabilirii măsurilor oportune de intervenție informativă și de acțiune. Pe acest fond, în document era evidențiată inferioritatea informativă românească în raport cu vecinii, atât din punctul de vedere al resurselor angrenate, cât și al organizării mediilor și locurilor de investigat¹³.

Același mod de a percepe realitatea informativă l-a prezentat Mihail Moruzov în expunerea¹⁴ adresată ministrului Apărării Naționale, cu titlul „*Serviciul S privind istoricul serviciilor de informații ale armatei*”, în conținutul acesteia precizând că, până în anul 1913, armata română nu a beneficiat de un organ informativ propriu-zis din motivul că, spre deosebire de alte structuri militare ale epocii, alături de factorul tactic nu a funcționat și un aparat tehnic profesionalizat în materie de *intelligence*, mai exact cadre militare specializate. Tot acesta a susținut că, deși era momentul în care atât pentru cunoașterea capacităților inamicului direct - în cazul de față Bulgaria, cât și a altor potențiali adversari - cum era cazul armatei ruse - se impunea organizarea unei asemenea structuri, organizația nu s-a mai putut concretiza, chiar și în parte, întrucât serviciul tehnic informativ „nu putea fi improvizat”¹⁵.

Eforturile și solicitările ofițerilor din structurile de stat-major, care nu au avut teamă să evidențieze aceste riscuri și vulnerabilități, au generat efecte fragmentate asupra clasei politice, fiind decise o serie de măsuri în sensul unei prime forme de organizare¹⁶ a unui serviciu de *intelligence* capabil. Din nefericire, sumele alocate acestui

¹³ Ibidem.

¹⁴ Documentul a fost realizat mai târziu, în anul 1934, fiind, sub unele aspecte, redactat subiectiv întrucât Mihail Moruzov a realizat această expunere sub impulsul și intenția de a-și asuma meritele în dezvoltarea serviciului de informații.

¹⁵ Arhiva Serviciului Român de Informații (în continuare Arhiva SRI), fond *Documentar* (în continuare fond *D*), dosar nr. 8097, filele (în continuare f.) 6-8. „Expunere asupra serviciilor de informații ale armatei, scurt istoric”.

¹⁶ Din nefericire, inițiativele au fost abandonate din cauza izbucnirii Războiului Mondial.

obiectiv, deși în cantumuri însemnate, au fost direcționate în alte scopuri decât cele originale.

Unii istorici, precum Cristian Troncotă, nu elimină¹⁷ posibilitatea utilizării acestor sume de bani în folosul germanilor, punând în aceeași ecuație suicidul generalului Vasile Zottu¹⁸, șeful Statului Major al Armatei, și identificarea de către premierul Ionel Brătianu a colaboratorilor¹⁹ adversarilor militari indicați.

Cu toate acestea, grație unei gândiri flexibile a ofițerilor români, într-un totu ancorată la necesitățile frontului și la interesele naționale, a fost conștientizat rolul însemnat al serviciului de informații în cunoașterea inamicului și în desfășurarea în bune condiții a operațiunilor militare. Cel mai bun exemplu, în acest sens, este cel al Brigăzii de Siguranță din Constanța, pe care o conducea Constantin Duca, „comisarul special” care, încă din luna ianuarie 1916, furniza informații de profunzime privind concentrările trupelor bulgaro-germane în zona din proximitatea graniței României și riscurile iminente ce decurgeau din aceasta²⁰. Deși au provocat un interes sporit la Direcția Siguranței Generale, informațiile nu au fost puse în aplicare și în plan militar, culminând cu dezastrul militar românesc de la Turtucaia.

¹⁷ Aspect pe care generalul Radu R. Rosetti îl respinge, apreciind că actul de suicid a fost un efect al înfrângerii de la Turtucaia.

¹⁸ În data de 12 noiembrie 1916, în locuința pe care o deținea în București, Vasile Zottu și-a pus capăt vieții. Se pare că evenimentul tragic ar fi fost cauzat de faptul că acesta intuia că poate fi tras la răspundere pentru trădarea comisă, prin punerea la dispoziția dușmanului a unor documente militare, în speță a planului de campanie al trupelor române.

¹⁹ În perioada celor doi ani de neutralitate a României, reprezentanții ambelor părți beligerante au purtat lupte crâncene pentru atragerea de partea cauzei lor a personalităților românești. Pentru aceasta, nu exista rabat în oferirea de sume consistente care să „îi stimuleze” pe români în sensul dorit. Deși afirmația nu poate fi susținută în lumina unor documente arhivistice, sunt date conform cărora (prezentate în studiul „A intrat Romania în Primul Război Mondial cu un spion german în fruntea Armatei?” - <http://www.unstory.com/a-intrat-romania-in-primul-razboi-mondial-cu-un-spion-german-in-fruntea-armatei.html> - accesat la 22.10.2015), în acest context, a fost descoperit de către autorități un anume Gunther (sau Guenther), recrutor german pe lista căruia se aflau alături de Vasile Zottu și Constantin Mile, Ioan Slavici, Tudor Argezi, Gala Galaction sau Matei Caragiale.

²⁰ Arhiva SRI, fond Penal (în continuare fond P), dosar nr. 20954, filele 571-572.

Pe acest fond, în concordanță cu realitățile din timpul Primului Război Mondial, mijloacele și metodele de culegere și valorificare a informațiilor au fost ramificate, iar Serviciul Secret, organul²¹ informativ din cadrul armatei, a fost reorganizat.

Instrucțiunile privind organizarea și funcționarea Serviciului de Informații expuse la data de 20 februarie 1917, au consemnat pentru întâia dată Serviciul Secret, organ cu prerogative pe linia spionajului propriu-zis și în materie de contraspionaj.

²¹ Misiunea acestuia a fost identificarea instituțiilor de spionaj și propagandă, a sistemului de organizare și conducere, stabilirea obiectivelor acestora și a măsurii în care erau capabile să afecteze securitatea României.